

A. HUETZ DE LEMPS:

„TIERRA DE MEDINA” BORGAZDASÁGA A 17–18. SZÁZADBAN (*Annales, E.S.C. 1957. július–szeptember 403–418.*)

Valladolid tartomány délnyugati részén, Rueda és La Seca városok mellett kis szőlősvidék terül el, mint Spanyolország sok más vidékén is. A falusi házak alatt földalatti folyosók, pincék sora vezet el az ősi tölgyhordókhoz, amelyekben az óbort, a borszakértők féltett kincsét őrzik. A bortermés eladását 2–3 iparos bonyolítja le Baszkföldtől Galíciáig. A kis szőlőművelők példásan együttműködő csoportokban próbálják felvenni a harcot a szüntelenül növekvő árak ellen. A „fonda”-ban (csárda) a föld munkásai, miközben szerény étküket fogyasztják, arról panaszkodnak, milyen nehéz munkához jutni. Egy ház lépcsőjén egy hajdan oly virágzó mesterség utolsó helyi szakértője tömlőt készít, hogy a bort Iscor faluba tudják szállítani. Mindenki a borgazdaság hanyatlását emlegeti, amelyről sokan állítják, hogy régen oly nevezetes volt, de azt, hogy mikor és hogyan, azt sosem határozzák meg. Megvizsgáltuk hát a levéltárak anyagát. E tanulmány keretében nincs lehetőségünk arra, hogy az említett, a Valladolid tartomány délnyugati részén fekvő borgazdaság egész fejlődését végigkövessük, azt akarjuk csak bizonyítani, hogy a „Tierra de Medina” szőlőtermelése jelentős szerepet játszott a 17–18. századi Spanyolországban, mind a borok minősége, mind az északkal folytatott kereskedelme szempontjából.

De la Enseñada márki „telekkönyve”

A 18. század közepéről rendelkezünk egy olyan felbecsülhetetlen értékű dokumentummal, amely lehetővé teszi, hogy hű képet adjunk a kor spanyol gazdasági életéről. De la Enseñada márki, VI. Ferdinánd pénzügyminisztere aprólékos felmérést végeztetett Kasztília minden településén, egy új adó, az „unica contribución” kivetése céljából. Minden paraszt köteles volt számot adni gazdaságáról és termelőeszközeiről, a falvakban pedig a helyi előkelőségeknek egy 34 paragrafusból álló általános kérdőívet kellett kitölteniök. Az egyéni válaszokat általában a nagyvárosok „Delegaciones de Hacienda”-i vagy a tartományi levéltárak őrizték meg.

A falvak által adott „Respuestas generales” („Általános Válaszok”) pedig a simancasi kastély (Valladolid) levéltárában található.

Az általános válaszok nem mindig pontosak. Ez főleg Burgos és León tartományokban gyakori. Ezzel szemben Valladolid tartomány falvai hasznos adatokkal szolgáltak. Munkánkban a következő pontokra adott válaszokat használtuk föl: 9. (a falu által megművelt terület nagysága), 10. (a különböző növényfajták által elfoglalt területek kiterjedése), 12. (átlagos terméshozam 5 éves viszonylatban), 14. (a bor eladási ára). A leghasznosabb adatokat azonban a 29-es és 32-es pontokra adott válaszok tartalmazták.

Hogy az összegyűjtött adatokat fel tudjuk használni és össze tudjuk vetni az 1951-es viszonyokkal, át kellett csoportosítanunk a falvakat a mai közigazgatási határok szerint: a 18. században néhány települést (Fuente de Sol, Lonoviejo) Avila tartományhoz, másokat (Casterjon, Iscar, Alaeja) Segoviához és (pl. San Román de la Hormijo) Toróhoz csatoltak. Néhány falu el is tűnt a 18. század óta, vagy már csak tanyaként kapcsolódik a szomszédos falvakhoz. A megváltozott helyzetű településeket a „Servicio de Propiedades y Contribución Territorial” (Területi Ingatlan- és Adóügyi Szolgálat) által meghatározott közigazgatási határok alapján kerestük meg és csoportosítottuk át.

A válaszokban jelölt számadatokat azután a mai mértékegységeknek megfelelő mennyiségekkel helyettesítettük be. A terület nagyságát jelölő „obrados” és „aranzadas” mértékeket hektárban fejeztük ki, a „cantocas” űrmértékben megadottakat literre váltottuk át, és kikalkuláltuk az egyes szőlőfajták hozamát. Az így kapott mennyiségek azonban nem használhatók föl minden fenntartás nélkül. Inkább csak becslések ezek, melyeket a polgármester, a „Községi Tanács” vagy más helyi képviselők többékevésbé kapkodva végeztek el. Nem egyeznek meg azokkal a mennyiségekkel sem, amelyeket a parasztok egyéni válaszaiban szereplő adatok összegzéséből kaptunk. A nagyságrend azonban értékelhető, és mivel a szőlőművelés fontos, és ezért erősen megadóztatott művelési ág, feltehető, hogy a bevallott mennyiségek mindig jóval a valódi mértékek alatt vannak.

A szőlőgazdaság jelentősége a 18. században

Az 1751-es és 1951-es szőlőgazdasági térképek összehasonlításakor rögtön szemünkbe ötlik, hogy „Tierra de Medina” a 18. században sokkal nagyobb szőlőterülettel rendelkezett, mint ma: A 18. században a nagy szőlőművelő zóna 16 községe („terminos municipales”) közel 24 000

hektárt szentelt ennek a kultúrának. Ma ugyanezen a vidéken alig 8100 ha területet vesz igénybe a szőlőgazdálkodás. Ez a kis terület is csak néhány falu, pl. La Seca, Rueda, Matapozuelos környékére, tehát a 15. századi szőlővel teleültetett vidék északkeleti részére korlátozódik. Medina del Campo-Alaejos területén ma nincs is szőlő. A 6 „terminas” (El Campillo, Alaejos, Casterjon, Medina del Campo, Nuevas Villas de las Torres en Villaserde) hajdani 10 000 ha-os szőlője 815 ha-ra csökkent 1951-ig. Egyedül La Secában van ugyanakkora területen szőlő, mint a 18. században volt: Ruedában 1790 hektárral, Nava del Key-ben 368 hektárral van kevesebb.

A 18. századi és 19. század eleji utazók mind tanúsítják a „Tierra de Medina” szőlőgazdaságának jelentőségét. Vayra abbé (1719), Ponz (1771), Laborde (1837), Srünglin (1808), Twiss (1810) egyaránt említik, milyen gazdag volt szőlőben a vidék. Ponz pl. megjegyzi, hogy az út Tordesillastól Medina del Campóig végig szőlővel borított síkon vezetett át, és a szomszédos falvak földjén is szőlőt művelnek, borukat pedig ismeri Asturia, a hegyvidék (Montona) és Biscaya is.

A szőlőgazdaság azonban, melynek jelentőségét az Enseñada-telekönyv alapján becsülhetjük föl, és amely a források szerint a 18. században oly szépen virágzott, már régen kialakult szőlőkultúra, melynek fejlődése a távoli múltba vezet vissza.

Egy 1540-es szövegből tudhatjuk meg, hogy Medina del Campo és környékének szőlője igen sok jó bort ad, de ezt a kultúrát tilos más vidéken meghonosítani. A határozat a Katolikus Királyoktól származik, és a 16. század elején az említett helyen nagyarányú további szőlőtelepítést eredményezett. Medina del Campo ezek szerint Kasztília legjelentősebb kereskedelmi centruma volt. Híres városai vonzották a földesurakat és kereskedőket, és Medina del Campo polgárai a 16. század folyamán olyan szintre emelték bortermelésüket, amely ellátta a város számtalan csapszékét és pazarul kielégítette a gazdag kereskedők személyes igényeit is.

Medina, a minőségi bor hazája

„Tierra de Medina” bora a maga idejében tényleg egyedülálló volt. Ez olyan fehérbor, amely egy különleges szőlőből, a „verdejo”-ból készül. A „verdejo”, amelyet többnyire amerikai tövekbe oltottak át, ma is jellemző fajtája a Rueda-La-Seca környéki szőlőknek. Délebbre, Medina környékén, ahol kevesebb a szőlő, ezt a fajtát a „tinto”-val váltották fel, amely az egyszerű vörösbort, a „de pesto”-t adja. A 17–18. században

azonban, amikor Medina is jelentős szőlőgazdasággal rendelkezett, ott is „verdejo” töveket műveltek. A „Seminario de Agricultura y Artes” által 1801-ben készített érdekes, részletes leírás a „Portido de Medina”-i szőlőről szintén bizonyítja a „verdejo” elterjedtségét. „Csak mulatságból, és nem más okból van egyeseknek másfajta szőlejük is... Ami kis vörösboruk van, az a gazda asztalának különleges csemegéje, de ezt sosem adják el”. Néhány évvel később H. Srünglin szerint Medina del Campo már csak fehér bort termelt.

Nyugat felé a szőlőterület határa csaknem ugyanaz ma is, mint a 19. században volt: Castronuiban verdejo és vinto fajtákat egyaránt művelnek; San Ramón Homija és Villagranca de Duero már a torói szőlőkhöz tartozik, amely a híres, különlegesen sötét színű vörösborok hazája. Északkeleti irányban a fehér bor zónája Simancasig tart, amelynek bora nem kevésbé volt elismert, mint Tierra de Medináé. Ezután már a „siller”-bor („rose”), a cigole-i „clarete” vidéke kezdődik, amelyet Valladolid népe mindig igen kedvelt.

„Tierra de Medina” borának különleges minősége valószínűleg a nemes szőlőfajtának köszönhető. A talajviszonyok elég változatosak. Jelenleg a szőlő egyre inkább a laza, homokos talajokra, sőt, a la secái és medái „paramos”-ok (puszták) kavicsos földjére szorul vissza. A 17–18. században azonban mindenütt, gyakran a legjobb talajokon is termeltek szőlőt: a tágas völgyekben, a paramosokat átszelő „novas”-on, és Medina gazdag alföldjein, melyeket ma gabonátlákl borítanak. A töveket nem ültették közel egymáshoz – hiszen általában alig 1000 tő volt egy hektárban –, minden tő között 3–3,25 m-es sortávolságot hagytak. Művelőik megkülönböztették a „majuelos”-t, a szabályos sorokban, egymástól azonos távolságokra ültetett fiatal töveket, és a „viñas”-t, a régi szőlőt, amelynél már nem tartották meg a szabályos ültetési módot. A termés hozam gyenge volt: az Enseñada-telekkönyv által említett 3 szőlőfajtát tekintve, ez hektáronként alig 300 liter Alaejosban, 600 liter Medina del Campóban, 755 liter Ruedában. Nagy területet kellett hát a szőlőtermelésnek szentelni, hogy kereskedelmileg értékesíthető bormennyiséghez jussanak.

A must készítése igen primitív módon történt, a bor tárolását pedig fahordókban oldották meg. A tölgyfát Cantabria vidékéről szállították, a szil- és nyárfát, amelyből az „arcos” (abroncs) készült, a tartományon belül, főleg Mojadasból szereztek be. A bor derítését egy különleges, Nava del Rey-ből vásárolt kaolin segítségével végezték, és így olyan tiszta, csillogó bort állítottak elő, amely ma 14–16 fokosnak felel meg.

Ez a bor tehát magasan fölötte állt a 17–18. századi borok több-

ségének. Ekkor ugyanis a borok legnagyobb része újbor volt, amelyet nem tudtak hosszabb ideig konzerválni és így már a következő nyárra megecsetesedett. Medina értékes kivételt képező fehér bora azonban már a 16. század végétől nemhogy egyik évről a másikra, de több éven keresztül is megőrizte minőségét. A szőlősgazda nem azért tartotta meg borát, mert nem tudta eladni, hanem hogy az idővel még értékesebb legyen. A valladolidi udvar borkiméréseinek árszabása e szempontból nagy jelentőséggel bír; „Ófelsége Udvarának és Palotájának Előljáró Urai” pl. 1604. december 22-én kijelentették, hogy a borkereskedők nem adhatják drágábban 2 éves boraikat (1 azumbre = 2,016 l. mennyiséget alapegységül véve) 56 maravedinél, 1 éves boraikat pedig 32 maravedinél; 1605. jan. 28-án az azévi (tehát 1604 szept.–okt.-ben leszüretelt) bortelem árát 20 maravediben maximálták, az 1–2 éves bor ára pedig 48 maravedi is lehetett. Számos 17. századi forrás megkülönbözteti a borok között a „vino trasañejo”-t (óbor), a „vino añejo”-t (1 éves bor) és a „mosto”-t (újbor).

Az óbor-készítés eljárása a 18. században is gyakorlatban volt. Don Bernardo Gutierrez pl. Tomás López kérdőívére adott válaszában említi, La Seca fehér bora olyan kiváló, hogy 6 évig, sőt tovább is eltartható. Ugyanígy a „Seminario de Agricultura y Artes” említett cikkének írója is beszél arról, hogy a gazdagok pincéi nagy mennyiségben 3 évnél régebbi borokat őriznek, és megjegyzi, hogy Ruedában 18, sőt 26 éves óbor is van, melynek egyedülálló zamatával nem vehetik fel a versenyt a 3 évnél fiatalabb borok.

Medina bora a királyi udvarban

A kiváló minőségű, erős, tiszta, jól konzerválható bor hamar megbecsülést szerzett magának a királyi udvarban is. 1582. aug. 24-én „Ófelsége Udvarának és Palotájának Előljáró Urai” kihirdették, hogy az év szeptember havától az ő felhatalmazásuk nélkül senki sem jogosult az udvarban árúsítani Medina del Campo, Alaejos, Madrigal de las Altas Torres (Avila tartomány), San Martín de Valdeiglesias (Madrid tartomány) és Lillo (Toledo tartomány) városok borát. Ebben az időben tehát a madridi udvar is Medina és Alaejos borát fogyasztotta.

E két város kereskedelmi fölénye is vitathatatlan volt a tartomány többi központjával szemben. 1596-ban a már említett „Előljáró Urak” kötelezték a madridi udvar borkereskedőit, hogy Alaejos és Medina városokból vásároljanak. A „tabernero”-k (kocsmárosok) a következő évben

(1597) felléptek az intézkedés ellen, és meghatalmazást kértek arra, hogy más helységekkel, pl. Villaverde-vel és Pozaldez-szel is kereskedhessenek.

1601-től 1606-ig III. Fülöp udvarának valladolidi tartózkodása jelentős lökést adott Medina – Tordesillas szőlőgazdaságának. Addig Valladolid „Városi Szabályzata” a helyi boreladás előjogát azoknak tartotta fenn, akik városon belül foglalkoztak szőlőműveléssel. Bort csak rossz termés esetén hoztak be más területekről. A szőlőművelés volt tehát a város fő mezőgazdasági jövedelemforrása. Az udvar, és főleg a királyi kíséret nagy borivóinak érkezése azonban arra készítette azokat, akik az udvar ellátását voltak hivatva biztosítani, hogy minőségi bort hozzanak be távolabbi, Valladolidtól több mint 5 mérföldre lévő területekről is.

Valladolid bortermelőinek céhe persze tiltakozott, és pert is kezdeményezett az udvari borkereskedők ellen. A madridi Nemzeti Levéltár megőrizte az ügy iratait, köztük számos tanúvallomást is. Valladolid városának el kellett ismernie a borbehozatal szükségességét az udvar kimérései számára, és igényelték, hogy annak árát a minőség arányában szabják meg. A tanúk többsége úgy ítélte, hogy szükség van olyan fogadókra, ahol behozott bort árulnak, hogy Valladolid termelői ne adhassák el drágán gyengébb minőségű boraikat. Egyikük, hogy bizonyítsa Valladolid borának hibáit, azt hozta föl, hogy ez a bor nem tartható el, és a helybeliek is más vidékekről szerzik be óboruk alapanyagát. Egy másik tanú azt teszi hozzá, hogy a borimport fellendülése arra kényszeríti majd a helyi termelőket, hogy ne bármilyen lőrét adjanak el, mint addig, hanem termékük legjavát. De még a legjobb borok sem érnek fel Medina del Campo, Coca, Alaejos, la Nava de Medina, Toro és Siete Iglesias boraival. Végül a „Pénzügyi Igazgatóság” úgy döntött, hogy minden más vidékről hozott és helyi kimérésekben eladott borra 5 %-os vámot vet ki. A döntés meghozatala után a helyi termelők hamar keveselni kezdték az 5 %-os vámot, és velük együtt az udvari borkereskedők is, akik a magas szállítási költségekre és veszteségeikre hivatkoztak, amit az okozott, hogy hordó hiányában gyakran tömlőt kellett szállítási eszközül használniok.

A veszteségek ellenére hatalmas bormennyiség áramlott Valladolid-ba. 1601. nov. 29-én az udvar borszállítói azt tették közzé, hogy az udvar áttelepülése óta Puerta del Campo-n keresztül 170 934 „cantara” (2 757 200 l.) bor került be a városba 5 mérföldnél távolabbi területekről, Puerta del Puente Mayoron át pedig 7487 cantara (120 780 l.) vörösbort szállítottak be.

Hogy a fogadósok be tudják szerezni a szükséges bormennyiséget, az udvar előljárói rátették a kezüket „Tierra de Medina” bormérésére, és ke-

véssel ezután kijelentették, hogy a bortermés felét az udvar kimérései számára kell fenntartani, a másik fele pedig szabadon értékesíthető. Az árakat Valladolidban határozták meg: az újbort azumbre-ként 26 maravediért, az óbort 34 maravediért adhatták, Coca, Alaejos, Medina del Campo borának árát 30 maravediben, San Martin de Valdeiglesiasét 52 maravediben szabták meg. Tierra de Medina bortermésének felét tehát magas áron lehetett áruba bocsátani, a terület határait is pontosan meghatározták: itt tehát valódi „törvényes márkavédelemről” van szó. Ebből akartak hasznot húzni Ventosa de la Cuesta falu szőlőművelői is, akik kérték, hogy csatolják őket „Tierra de Medina” zónájához: így kis tételekben ők is szállíthattak volna az udvar borkiméréseinek az „Előljáró Urak” által megszabott árakon.

A királyi udvart ellátó medinai szőlőgazdaságnak tehát szép reményeket jósolt a 17. század eleje. De szerencsétlenségükre az udvar nem maradt sokáig Valladolidban, hanem 1606-ban Madridba költözött vissza, ami kemény csapást jelentett Medina borkereskedelmére. A kereskedők igyekeztek Madriddal is fenntartani a kapcsolatot, de a távolság, a Sierra de Guadarramán való átkelés nehézségei nagy arányban növelték a szállítás költségeit. Az udvar medinai és alaejosi szállítói azt állították, hogy ez a kereskedelem csak ráfizetés számukra. Medina és Alaejos termékei, bár ezután is „fenséges borok” maradtak, nem állhatták a harcot Új-Kasztília borainak egyre növekvő konkurenciájával.

Kereskedelem a cantabriai zónával

„Tierra de Medina” borának virágkora azonban ekkor még nem zárult le, mivel egy új, a királyi udvarnál is jelentősebb piac nyílt számára Cantabria vidékén, ahol nem terem jó szőlő, de népe igen kedveli a bort. Észak-Spanyolország lakói, amikor eljutottak Medina del Campo híres városaiba, megismerték Ó-Kasztília híres fehér borait. Sokaknak szokásává vált, hogy útjaikról borral megrakodva térjenek vissza, miért cserébe saját hegyvidéki termékeiket: szövetet, bőrt, faárut adtak el. Többségük a tordesillasi hídon kelt át a Duerón, ahol az átszállított bort nem lehetett addig kirakodni, amíg azt jegyzőkönyvbe nem vették. A fogadósok csak azoktól vásárolhattak, akik eleget tettek ennek a formáságnak, ami arra szolgált, hogy kiküszöböljék a borcsempészeket.

Az északkal való kereskedelem a 18. században ért a csúcspontjára. Az Enseñada márki-féle felmérés válasza segítenek hozzá, hogy felbecsüljük ezen árucseré jelentőségét. Egyedül Reinosa „partido”-ból (Santan-

der tartomány) több, mint 800 földművelő kerekedett fel aratás után, kocsikkal és málhás állatokkal, hogy Tierra de Campos és Nava del Rey területére menjenek gabonát és bort beszerezni. Többségük 1 vagy 2 pár ökörrrel rendelkezett, és az utat háromszor tudták egymás után megtenni. Egyesek már Tierra de Campos nagy falvaiban lebonyolították a borvásárlást (ott a mainál sokkal kiterjedtebb szőlőgazdaság volt akkor), de többségük Nava del Rey-ig utazott. Hasonló kereskedelmet folytattak Asturiásszal is a rossz útviszonyok ellenére. Erre azonban magasak voltak a szállítás költségei, ahogy azt Jovellanos panaszoja.

De Cantabria zónája nem az egyedüli vidék, amely Tierra de Medina fehér borát fogyasztotta. Észak-Kasztília összes városa vásárolta, akkor is, ha helyben is folytattak bortermelést, hiszen a medinai bor olyan értéket jelentett, hogy külön kocsmát tartottak fönn a kimérésére. Pl. az 1751-ben 3000 családnak otthont adó Palenciában is volt ilyen „tabernilla”, ahol medinai bort árultak, és itt évi átlagban 1 000 cantara (17750 l.) bor fogyott el. Ez egyébként a város egyetlen „hivatalos” borkimérése volt, mivel a helyi termelők háznál vagy pincéikben mérték egyszerű, mindennapi borukat.

A 18. században időről időre hallunk még Medina boráról, de már új megnevezéssel: mint „Nava del Rey bora” bukkan fel a forrásokban. Ez a város vált a kereskedelem új központjává Medinával szemben, melynek városai egyre jobban hanyatlottak. A nagy borászati központok, mint pl. Villaverde de Medina, termésük 3/4-ét Navába küldték, ahonnan továbbszállították Észak-Spanyolországba és Kasztília más részei felé. Azt a csekély bormennyiséget, amely Villaverdében maradt, Avila és Arevalo szerezte meg.

A 18. század második felében Medina és Alaejos zónájának hanyatlása tovább erősödött. 1750 táján Alaejos szőlőjét már alig művelték, hozama egyre gyengült. Később otthagyták vagy ki is telepítették a szőlőt, mert Alaejos nem talált piacot borának. Az északi felvásárlók idáig már el sem jöttek: leálltak La Navánál, sőt már Ruedánál és La Secánál is, hiszen ez közelebb volt hozzájuk. Amikor Alaejos bortermelése, amely 1751-ben 725 000 l. volt, 1758-ra pedig már 355 000 literre esett vissza, La Seca és La Nava del Rey termelése megnégyszereződött (ha elfogadjuk a Tomás López kérdőívére adott válaszok becsléseit).

A 19. század azonban La Nava del Rey-re is csapást mért: a város múltbéli nagyságának tanújaként csak egy hatalmas 17. századi templom maradt fönn. Rueda és La Seca őrizte legtovább a nagymúltú bortermelés tekintélyét, amely nehezen vészelté át a 19. század viszontagságait.

„Tierra de Medina” bora századokon át piacra talált a népes, bortermelésre alkalmatlan cantabriai területeken. A sikerhez persze a bor kiváló minősége is hozzájárult. Nem járnánk-e közelebb az igazsághoz akkor, ha a borvidék földrajzi helyzetében keresnénk magyarázatot északkal való kereskedelmének felvirágzására? E korban, amikor az áruszállítás lassú, nehézkes, a cantabriaiak számára a Duero öblös völgye volt a „bortermelő Dél” jelképe. A közlekedési eszközök 19. századi forradalmának következtében azonban La Mancha és Katalónia borai özönlötték el Asturias-Biscaya vidékét, utolsó csapást mérve ezzel a Duero gyengén jövedelmező borgazdaságára.